

УДК 161.201.3:21:008(477)

Шимко Олена

ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання сутності та ролі релігійної ідентичності в сучасному українському суспільстві, різні підходи до визначення її характеристики; роль глобалізації та цивілізації культури постмодерну в релігії та роль релігії в процесі консолідації соціуму.

Ключові слова: ідентичність, релігія, культура, консолідація, суспільство.

Шимко Е.

ПРОБЛЕМЫ РЕЛИГИОЗНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРНОЙ ТРАДИЦИИ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются вопросы сущности и роли религиозной идентичности в современном украинском обществе, различные подходы к определению ее характеристики; роль глобализации и цивилизации культуры постмодерна в религии и роль религии в процессе консолидации социума.

Ключевые слова: идентичность, религия, культура, консолидация, общество.

Shymko O.

THE PROBLEMS OF RELIGIOUS IDENTITY IN MODERN UKRAINE

The article deals with the issues of the essence and role of religious identity in modern Ukrainian society, different approaches to the definition of its characteristics; the role of globalization and civilization of postmodern culture in religion and the role of religion in the process of social consolidation.

Key words: identity, religion, culture, consolidation, society.

Безумовно, релігія – дуже складне, багатовекторне, неординарне, неоднозначне та безперечно важливе явище в житті будь-якого суспільства. Релігійні погляди становили основу духовного життя давніх народів, відігравали значну роль в інші епохи, залишилися актуаль-

ними й у сучасному цифровому світі. Більшість дослідників визнає за релігією роль важливого чинника культури, що впливає на народ та допомагає утворювати й розвивати націю. Релігія тісно пов'язана з консолідацією суспільства, його культурним відродженням і становленням зрілого соціуму.

Цілі цього дослідження – визначити релігійну ідентичність, її роль у культурі сучасного українського суспільства, чинників, які впливають на цей процес і простежити головну роль релігії на сучасному етапі – об'єднати розрізнені верстви українського соціуму.

Історіографічну базу становлять монографічні дослідження з цієї проблематики [4, 8], статті в періодичних виданнях [2, 5, 6, 7], автореферати дисертацій [1, 3].

У сучасному світі ми спостерігаємо велику кількість ідентичностей, що відображають місце окремої людини в суспільстві, її роль, мету, цінності, ставлення до себе, суспільства, держави та життя загалом. Серед цих ідентичностей особливе місце посідає саме релігійна ідентичність, яка, з одного боку, є дуже важливим елементом ототожнення людини з суспільством, визначення її місця в ньому, а з іншого – недостатньо вивчена, актуальна та дискусійна.

Варто пам'ятати, що релігійність – істотний чинник соціокультурного життя будь-якого суспільства. Таким чином, релігійна ідентичність, її роль, значення, сутність, функціонування та особливості формування є важливим аспектом вивчення сучасної української культурно-духовної традиції. Для сучасної України, яка протягом останніх десятиріч шукає свою ідентичність, питання релігійної ідентичності в культурній традиції надзвичайно актуальне, особливо в контексті її цивілізаційної належності та геополітичних орієнтирів.

Питання релігійної ідентичності багатозначне, тому посіло видне місце в дослідженнях різних науковців. Так, наприклад, О. Клименко наголошує на тому, що саме релігія – найдавніша форма духовного осягнення Всесвіту та самого себе, списана з рахунків просвітницькою ідеологією модерну та секуляризацією масової свідомості, на початку ХХІ сторіччя стала основою цивілізаційного вибору особи, соціальної спільноти та нації. Одним із найважливіших чинників самоусвідомлення для українського суспільства є належність більшості його членів до православної традиції. Узагалі православ'я впродовж сторіч було стрижнем тожсамості для більшості українців [1, с. 3]. Р. Процюк розглядає релігійну ідентичність як один зі складників ширшої національної ідентичності, яка формує націю як уявлену спільноту. Релігійна ідентичність у нього – по-перше, спільність уяв-

лень членів суспільства про релігію, а по-друге, процес формування такої спільності в перехідних суспільствах [2, с.122]. І. Папаяні підходить до релігійної ідентичності як до сконструйованої системи уявлень про себе та інших, що формується, відтворюється та змінюється в релігійно-дискурсивних практиках і визначає єдність релігійної групи, що досягається її орієнтацією на загальний ідеалізований набір релігійних символів, які виражають сутність релігійної віри. Релігійна ідентичність – це не тільки належність індивіда до певної спільноти, а також усвідомлення або переживання цієї належності [3, с. 8]. Л. Рязанова вважає, що релігійна ідентичність утворюється на ґрунті появи в релігії тенденцій нігілізму, плюралізму та націоналізму, які переплітаються між собою. Для процесу розуміння релігійної ідентичності дослідниця розглядає конфесійну структуру країни, яка організовує будову релігійності населення і надає їй цілісності. Належність до конфесії означає процес ідентифікації особистості з цінностями й нормами релігійної поведінки певної людської групи [4, с. 363–365].

Релігія дуже стає консолідаційним чинником у суспільстві, об'єднуючи зовсім різні за національністю, соціальним статусом, освітою, політичними поглядами верстви населення. З огляду на те, що сучасна Україна перебуває у стані перманентної кризи, релігія могла б стати фактором подолання цієї кризи й об'єднати суспільство навколо одних базових цінностей і культурних традицій. Тому ідентифікація може сприяти формуванню нового типу світогляду в соціумі та позитивно вплинути на стабільність, цілісність і солідарність різних прошарків українського населення.

З огляду на вищезазначене, цікава позиція А. Лози, який вважає, що ідентифікація – це спосіб і форма функціонування і саморозвитку суспільства, засіб визначення соціальної позиції, соціального статусу особи в суспільстві, формування соціальних груп за ознаками «Ми» та «Вони». Тому сам термін ідентифікація означає ототожнення, збіг із чимось. Також поняття ідентифікація співвідносне з розумінням невинного розвитку «Я» як складного багаторівневого особистісного утворення. Це пов'язане з трьома рівнями аналізу людської природи: індивідуальним, особистісним, соціальним [5]. Вплив релігійності на стабільність у сучасному українському суспільстві пов'язують із проблемою духовного розвитку громадян, адже без вирішення цієї проблеми стає неможливим подальший культурний розвиток українства. Релігійність – важливий чинник націєтворення, збереження і розвитку культурних традицій. Що вищий рівень релігійності суспільства,

то активнішим і ефективнішим є процес консолідації, то стійкішим є суспільство перед утратою та нівелюванням своєї ідентичності під натиском глобалізації [6, с. 38].

Сучасне українське суспільство невпинно шукає нову, спільну релігійну ідентичність. У країні зараз існує багатоконфесійність, але це може сприяти швидкому винайденню єдиної ідентичності на базі християнства. Ще однією ознакою часу є медійна та комп'ютерна доступність релігійної інформації широкому загалу. Тепер уже немає потреби особисто відвідувати храми та бути присутніми на богослужінні – усе це можна побачити по телевізору або знайти необхідні відеофайли в інтернеті. Це призвело до нівелювання значущості храмової сакральної діяльності й появи нової заочної культурно-релігійної традиції.

Певну складність у формуванні єдиної релігійної ідентичності України становлять релігійно-культурні розбіжності населення, які особливо сильно виявляються в різних регіонах країни та в основних рисах сформовані історично. Формуючи єдину концепцію треба брати до уваги всі ідентичності всіх спільнот, і саме в різниці шукати єдині, базові цінності, які могли б допомогти зберегти державну та культурну єдність населення. Також треба обов'язково притримуватися принципу релігійної та культурної толерантності й поваги, шанобливо ставитися до локальних традицій. Не варто забувати і про політичний складник будь-якої сфери сучасної України, що не оминула і релігійно-культурну, яка достатньо нова в самостійному плані, а тому швидко і неоднозначно розвивається.

Дослідники відносять процес глобалізації до чинників, що значно загострили кризу культурно-релігійної ідентичності. При цьому останню розглядають як проблему досягнення єдності й життєздатності нації та збільшення культурних ресурсів її відтворення. Досить непростим виявилось випробування глобалізацією для української культурно-релігійної ідентичності. Процес ідентифікації в Україні загалом відбувається досить напружено, і хоча низка тенденцій відповідає загальносвітовим, тим не менш, повсякчас очевиднішими стають розходження поглядів щодо основ соціальної згуртованості, ціннісних орієнтирів, наявність слабких інтеграційних ідей [7, с. 1–2]. На нашу думку, дуже плідною є ідея, що релігія становить невід'ємну частину національної культури, яка здатна виконувати об'єднувальну функцію, особливо у складні, кризові моменти існування держави, безвідносно до впливу чинників глобалізації.

Для релігії як соціокультурного феномену і соціального інституту характерна універсальність свого буття в суспільстві, взаємозв'язок з усіма соціальними інститутами. Таким чином, релігія за всієї строкатості й багатобарвності конфесійного життя містить соціокультурну систему елементів різної сили, інтенсивності взаємин у певних блоках, різної зовнішньої орієнтованості, соціальної підтримованості й ворожості до соціуму, у якому вони існують [8, с. 140]. Зі здобуттям Україною незалежності релігія отримала величезну довіру та визнання з боку широких кіл населення, підвищився її позитивний образ, значно розгалузилася мережа церков різноманітних конфесій, що призвело до того, що саме релігія стала претендувати на роль суспільного ідеолога та чинника, який визначає моральні орієнтири та суспільні цінності.

Отже, релігійна ідентичність – не всебічно вивчена та розроблена наукова категорія, існує багато підходів до визначення її сутності та ролі в суспільстві. Релігійна ідентичність посідає значне місце серед інших ідентичностей в українському соціумі на всіх рівнях – і особистому, і суспільному. Релігійна ідентичність сучасних українців цілком відповідає сучасним постмодерним цифровим реаліям, одночасно приймаючи виклики глобалізму. Загалом можна сказати, що культурна функція релігії ще недостатньо вивчена й оцінена, але ми вважаємо, що основне її завдання в Україні на сучасному етапі – формувати єдність української нації на базі спільних моральних норм, цінностей і культурних зразків.

Література:

1. Клименко О.Б. Специфіка православної релігійної ідентичності у контексті формування національної тожсамості: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук. Донецьк. 2010. 18 с.
2. Процюк Р. Релігійна ідентичність нації як чинник становлення громадянського суспільства. *Вісник Львівського університету. Філософські науки. Вип. 6.* 2004. С. 122–130.
3. Папаяні І. Феномен релігійної ідентичності в контексті філософсько-релігієзнавчого дискурсу: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук: спец. 09.00.11. Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2010. 16 с.
4. Рязанова Л. Лекція 12. Релігія та релігійність: теоретико-соціологічні проблеми. *Культура-суспільство-особистість.* Київ, 2006. С. 363–389.
5. Лоза А. С. Релігійна ідентифікація та ідентичність в сучасному українському соціумі. URL: virt.ldubgd.edu.ua/pluginfile.php/0/.

6. Калач В. Релігійна ідентичність українських громадян та соціокультурні трансформації. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Секція Українознавство*. № 15. 2001. С. 37–39.

7. Хашиєва Л. В. Множинна ідентичність: реалії глобалізованого суспільства. URL: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/5/04.pdf.

8. Колодний А., Филипович Л. Релігійна духовність українців: ви-яви, постаті, стан. Львів: Логос. 1996. 184 с.